

■ Är det bra med globalisering?

AV VILLY BERGSTRÖM

Villy Bergström är vice riksbankschef.

Det något vaga begreppet "globalisering" har på senare tid blivit ett "politiskt ord". Politiska rörelser som Attac mobiliserar mot fenomenet globalisering samtidigt som internationella organisationer arbetar med att utveckla det institutionella regelverket omkring globalisering och hävdar att globaliseringen bidrar till ekonomisk tillväxt och till att minska fattigdomen i världen.

Globalisering då och nu

Uppenbarligen handlar globalisering om utvidgad varu- och tjänstehandel mellan länder, om ökad rörlighet för kapitalinvesteringar över landgränser dels genom direktinvesteringar, dels genom internationell finansiering av kapitalbildning i enskilda länder och slutligen om arbetskraftens rörlighet över landsgränser, migration.

Varu- och tjänstehandeln har under de senaste 150 åren – industrialismens epok – i stort sett oupphörligt ökat som andel av världens produktion. I den meningen har globaliseringen pågått länge, dock med avbrott under de två världskriegen och efter den stora depressionen på 1930-talet.

Utvecklingen i Sverige kan tjäna som exempel; utrikeshandeln, såväl exporten som importen, omfattade från 1870-talet fram till slutet av andra världskriget cirka 20 procent av Sveriges BNP. Under efterkrigstiden började utrikeshandeln som andel av BNP stiga. Export och import uppgår nu till över 40 procent vardera av vår samlade produktion. Det betyder att Sverige har varit och är en mycket öppen ekonomi och därmed utsatt för konkurrens på världsmarknaden.

I ett avseende hade globaliseringen vid utbrottet av första världskriget gått längre än nu. Omvälvningarna som då hade inträffat ifråga om transporter och informations-spridning (bland annat järnvägar och telegraf) var mer långtgående än någon gång senare. Före 1914 var kapitalet fritt rörligt över nationsgränserna. Då förekom omfattande direktinvesteringar över nationsgränserna. Det svenska järnvägsnätet byggdes upp och den svenska vattenkraften byggdes ut med hjälp av utländskt kapital.

Under de senaste 150 åren har varu- och tjänstehandeln i stort sett oupphörligt ökat som andel av världens produktion.

Före 1914 förekom omfattande direktinvesteringar över nationsgränserna.

Industrialiseringen av Sverige påskyndades och välståndet ökade genom import av utländskt kapital.

Det har beräknats att det svenska produktiva kapitalbeståndet blev 50 procent större mellan 1870 och 1914 genom import av utländskt kapital än vad det skulle ha varit utan kapitalimporten. Järnvägsinvesteringar binder kapital för lång tid och det gick helt enkelt inte att emittera järnvägsobligationer på den svenska marknaden. Utbudet av långsiktigt sparande var alldeles för litet i Sverige. Redan 1857 gick Riksgäldskontoret ut på den utländska kapitalmarknaden (Tyskland) med det första järnvägslånet. Därefter följde ett halvt sekel med omfattande kapitalimport till Sverige. Industrialiseringen av Sverige påskyndades och välståndet ökade genom import av utländskt kapital. Kapitalinvesteringarna utvecklade produktionsförmågan i Sverige så att ränta och amorteringar kunde betalas och så att det ändå blev ett överskott kvar.¹

Före första världskriget pågick en omfattande emigration. Sverige, till exempel, förlorade en fjärdedel av sin befolkning genom utvandring.

Globalisering är alltså inget nytt. I ytterligare ett viktigt avseende hade den vid utbrottet av första världskriget gått mycket längre än nu. Då var nämligen arbetskraften mer rörlig över nationsgränserna. Före första världskriget pågick en omfattande emigration främst till den amerikanska kontinenten. Sverige, till exempel, förlorade en fjärdedel av sin befolkning genom utvandring. Mellan 1890 och 1910 flyttade 10 procent av världens befolkning permanent från ett land till ett annat. Under det senaste kvartsseket var omflyttningen endast mellan 1 och 2 procent.² Men det blir i dag allt vanligare att studenter från utvecklingsländer far till den industrialiserade världen för att studera. Uppemot 60 procent av alla doktorsexamina i ingenjörsvetenskap, ekonomi och naturvetenskap vid amerikanska universitet tas av utländska studenter, främst från Asien. Många blir sedan kvar efter studierna med "brain drain" som resultat.³

Frihandel genomfördes i Sverige i flera steg genom avveckling av tullar under 1850- och 1860-talet. Kapitalrörelserna blev fria och Sverige anslöt sig till guldstandarden med guldmyntfot 1873, vilket skapade trygghet vid transaktioner över gränserna. Passtånget upphörde, så att fri rörlighet över landsgränserna skapades. Handel, kapitalrörelser, befolkningsomflyttning och informationsnät medförde en snabbt ökande integration av marknaderna för varor, kapital och arbete, som alltså i vissa avseenden gick längre än vad som nu är fallet.⁴

I fortsättningen behandlar jag främst den aspekt av globaliseringen som rör kapitalrörelserna och den finansiella sektorn. Sist tar jag upp något om hur utvecklingsländerna berörs av globaliseringen.

¹ Se Schön (2000).

² Se Dollar & Kraay (2002).

³ Se Bahgwati (2003).

⁴ Se Schön (2000).

Varför är globaliseringen kontroversiell nu?

Det man i allmänhet syftar på när man nu talar om globalisering, och det som är det nya för den senare efterkrigstiden i förhållande till Bretton Woods-systemet – men alltså inte i jämförelse med det sena 1800-talets hushållning – är den ökade rörligheten på kapitalmarknaderna under de senaste 20 åren. Denna hänger samman med avregleringarna av dessa marknader. För Sveriges del började avregleringen av kapitalmarknaderna i mitten av 1980-talet. Kulmen på den svenska avregleringsprocessen nåddes när de sista delarna av valutaregleringarna avskaffades 1989 och kapitalrörelserna över våra gränser därmed blev fria.

Jag tror att avregleringen av kapitalrörelserna över nationsgränserna uppfattas som något nytt och att det är detta som under efterkrigstiden mest förändrat villkoren för den ekonomiska politiken i enskilda länder. Det som folk uppfattar som globalisering är nog just detta i kombination med att den nya informationstekniken gör att alla transaktioner går mycket snabbare än tidigare. Men i allmänhetens uppfattning ingår också att allt fler länder deltar i det internationella handelsutbytet, tillväxten av de multinationella företagen med produktionsenheter i olika länder och att arbetskraften rör sig fritt mellan vissa länder, som exempelvis inom EU.

När valutaregleringen avskaffades i Sverige kunde utländska investerare börja köpa svenska statsobligationer och aktier. Svenskar kunde också börja spara i utländska banker, pensionsförsäkringar och aktier. Tidigare fanns det stora hinder för sådana transaktioner även om de inte var helt omöjliga.

Utländskt ägande av svenska aktier och kronobligationer steg från nästan ingenting 1980 till 1 350 miljarder 2001. När hindren för kapitalet revs ledde det till att svensk politik blev föremål för granskning dag för dag på ett sätt som tidigare knappast var fallet. Minsta antydning till misskötsel av den ekonomiska politiken, som växande budgetunderskott, stigande lönekostnader eller inflationstendenser riskerar leda till att utländska investerare säljer sitt innehav av svenska statsobligationer och aktier. Tecken på misskötsel kan också leda till att svenska hushåll och företag väljer att placera sina pengar utomlands. Det var den mekanismen som gjorde det omöjligt att behålla den fasta växelkursen 1992. Sverige hade ju vid tiden för avregleringarna en dålig historia av hög inflation och andra obalanser. Tvivel om stabilitet i den svenska ekonomin ledde till kapitalutflöde, stigande räntor och krympande valutareserv. Trots massiva stödköp för kronan och 500 procents ränta för bankernas dagslån i Riksbanken var försvaret av växelkursen dömt att misslyckas.

Det man i allmänhet syftar på när man nu talar om globalisering är den ökade rörligheten på kapitalmarknaderna under de senaste 20 åren.

Avregleringen av kapitalrörelserna över nationsgränserna uppfattas som något nytt.

Utländskt ägande av svenska aktier och kronobligationer steg från nästan ingenting 1980 till 1 350 miljarder 2001.

Fast växelkurs: lotteri med bara vinstchanser

Kapitalrörelserna har alltså en disciplinerande effekt på den ekonomiska politiken. Varningssignalerna kommer tidigt genom sämre villkor vid upplåning, räntestegringar och försvagad valutakurs. Men det finansiella kapitalet är mycket flyktigt för att inte säga "nervöst". Liberaliseringarna har också därför många kritiker, och kritiken kan inte utan vidare avfärdas.

Om ett land förlorar investerarnas förtroende kan stora kapitalflöden på kort tid utlösas, något som Sverige fick erfara i början av 1990-talet.

Det är svårt att få fram bra statistik över kapitalflödena men följande iakttagelse kan göras. Handeln med aktier och obligationer över nationsgränsen i USA mer än fördubblades som andel av USA:s BNP mellan 1970 och 1993. Under samma tid steg motsvarande volym från nästan ingenting till tio gånger BNP i Storbritannien. Det är alltså fråga om en enorm ökning av kapitalflödena. Mycket litet av detta har med finansiering av handeln att göra.⁵ Stora kapitalflöden kan på kort tid utlösas om ett land förlorar investerarnas förtroende, något som Sverige fick erfara i början av 1990-talet.

Fria kapitalrörelser är svåra att förena med fast växelkurs.

Fria kapitalrörelser är som sagt svåra att förena med fast växelkurs. Land efter land överger därför fast växelkurs när kapitalmarknaderna liberaliseras eller går med i en valutaunion som euroområdet. Undantag finns, till exempel Danmark, men det landet är inordnat i växelkursregimen ERM2, med mycket stark knytning till euroområdet.

Fast växelkurs inbjuder, vid tecken på övervärdering av en valuta, till spekulation utan risk.

Fast växelkurs inbjuder, vid tecken på övervärdering av en valuta, till spekulation utan risk. Vid början av 1990-talet var Sverige i det läget. Regimen med fast växelkurs signalerade till spekulanterna att valutakursen bara kunde försvagas. Antingen skulle den fasta växelkursen hålla och spekulation mot svenska kronor gå jämnt upp, eller också skulle Riksbanken devalvera. En investerare som lånat till exempel svenska kronor och köpt dollar för lånebeloppet skulle efter en devalvering sitta med skuld i den devalverade kronan och tillgångar i dollar. Själva spekuleringen syftar till att, genom att minska valutareserven, tvinga fram en devalvering med just sådana vinster. Men det som sätter igång spekulanterna är en ekonomi i obalans, till exempel hög statsskuld, svaga statsfinanser eller svag konkurrenskraft på grund av högt kostnadsläge.

Raden av exempel, då spekulation gjort det omöjligt att bevara fast växelkurs, är många. Sverige tvingades som sagt överge försvaret av kronan i november 1992, ERM-samarbetet inom EU med smala band för valutarörelserna bröt samman i augusti 1993, Mexico drabbades 1994-95, Sydostasien 1997, Ryssland 1998, Brasilien 1999, Turkiet 2001 och

⁵ Se Eatwell & Taylor (2000).

Argentina förra året. Alla dessa kriser delar åtminstone en karakteristika – länderna hade fast växelkurs.

Det finns både tekniska och ekonomiska skäl till de omfattande avregleringarna i Sverige och i många andra länder. Dels kom existensen av multinationella företag och den nya tekniken – IT, elektroniska pengar och nya finansiella instrument – att försvåra och omöjliggöra valutareglerna och kapitalmarknadsregleringarna. "Läckagen" genom regleringsbarriärerna blev allt större. Dels hade den ekonomiska politiken nått vägsände, inflationen hade bitit sig fast omkring 8–10 procent per år i Sverige, tillväxten var svag och arbetslösheten tenderade att stiga.

När väl avregleringarna av de finansiella marknaderna kom igång i Sverige gick processen snabbt – på 25 år har vi gått från att ha haft ett av de mest genomreglerade finansiella systemen i västvärlden till ett av de mest fria! Processen har emellertid inte varit smärtfri. Konsekvenserna av de makroekonomiska obalanser som byggts upp under regleringstiden, i kombination med det svenska banksystemets oförmåga att hantera risker i sin utlåning när kreditgivningen släpptes fri, blev minst sagt dramatiska. Det fick vi erfara i början av 1990-talet efter bankkrisen och efter det att den fasta växelkursen övergivits.

KRISHANTERING I STÄLLET FÖR AVSKÄRMNING

Globaliseringen i den mening jag här har talat om den, nämligen som en följd av att kapitalmarknaden liberaliserats, utlöste som nämnts en kris i den svenska ekonomin vid början av 1990-talet. Det skulle ha kunnat leda till återregleringar men så skedde inte. Sverige höll fast vid den nya öppenheten, vilket kan jämföras med hur vårt land reagerade på den djupa reala krisen under 1970-talet. Låt mig därför erinra om de kriser vi haft i den reala ekonomin på grund av sviktande konkurrenskraft och att Sverige trots det förblivit en ekonomi öppen för handel. På 1970-talet drabbades Sverige av kriser inom järn- och stålindustrin samt inom massa- och pappersindustrin. Den svenska varvsindustrin gick i graven. Problemen uppstod på grund av höga svenska lönekostnader och att nya producenter från lågkostnadsländer kom in på marknaden.

Hur regerade vi på dessa kriser? Omfattande rationaliseringar genomfördes, produktionen effektiviserades och företag lades ned. I dag har Sverige en av världens mest effektiva stålindustrier. Likadant är det med den framgångsrika skogsindustrin. Sverige valde inte avskärmning och tullskydd för de blödande industrierna utan effektivisering genom omstrukturering med bevarad öppenhet.

På liknande sätt hanterade Sverige de problem som uppstod när valutan blev övervärderad omkring 1990 så att förtroendet för den fasta

Det finns både tekniska och ekonomiska skäl till de omfattande avregleringarna i Sverige och i många andra länder.

När väl avregleringarna av de finansiella marknaderna kom igång i Sverige gick processen snabbt.

Krisen i den svenska ekonomin vid början av 1990-talet skulle ha kunnat leda till återregleringar men så skedde inte.

Hantering av den finansiella krisen i början av 1990-talet ledde till att det svenska banksystemet i dag förefaller vara bättre rustat än i många andra länder.

växelkursen sviktade. Vårt land hamnade i en valutakris som utlöste en fastighetskris och en kris i banksystemet. I det politiska systemet lades motsättningarna åt sidan och partierna arbetade i samförstånd med sanering av bankerna och sedan sanering av statsfinanserna. Vi valde att inte återreglera kapitalmarknaden utan att, precis som vid den reala krisen på 1970-talet, bevara öppenheten. Hanteringen av den finansiella krisen i början av 1990-talet ledde till att det svenska banksystemet i dag förefaller vara bättre rustat än i många andra länder.

DE FINANSIELLA MARKNADERNA ÄR VIKTIGA

Finansmarknadens funktioner utvecklas genom att globaliseringen ger tillgång till mer likvida och diversifierade marknader.

I fokus för globaliseringskritiken står som sagt det finansiella systemet. Det är inte lika lätt att direkt se nyttan av det moderna finansiella systemet. Men betalningssystemet är lika viktigt i ett avancerat industri- och tjänstesamhälle som tillgången på energi och ett väl fungerande transportsystem. Och finansmarknadens funktioner – finansiering, riskhantering och betalningsförmedling – utvecklas genom att globaliseringen ger tillgång till mer likvida och diversifierade marknader.

Finanssektorns uppgift är att jämka samman spararnas krav på avkastning och likviditet med investerarnas krav på långsiktig finansiering.

I avancerade samhällen är sparandet i stor utsträckning skilt från investeringsverksamheten. Finanssektorns viktiga uppgift är att jämka samman spararnas krav på avkastning och likviditet med investerarnas krav på långsiktig finansiering. Ofta tar det lång tid från det att en investering görs tills dess att produktionsresultaten kommer ut på marknaden. De hushåll som sparar kan å andra sidan snabbt komma att behöva sina pengar. Detta möjliggörs genom försäljning av sparandet i till exempel aktier och obligationer på marknaderna för andrahandstransaktioner i dessa värdepapper. För att ta ett exempel: Ett företag inom skogsindustrin vill ha långsiktighet vid finansieringen av en ny pappersmaskin, som kanske inte skulle kunna säljas ens på några års sikt om företaget skulle tvingas gå ur investeringen därför att långgivarna kräver sina pengar tillbaka. Företagets emissioner av aktier och/eller obligationer ger denna långsiktighet, genom att värdepapperen kan omsättas på marknaden utan att behöva lösas in av det emitterande företaget.

En annan viktig uppgift för det finansiella systemet är att bringa ned riskerna för både sparare och investerare.

En annan viktig uppgift för det finansiella systemet är att bringa ned riskerna för både sparare och investerare. Att vissa företag kan vara mer riskfyllda än andra företag kan balanseras genom att spararna på en väl differentierad finansmarknad kan sprida sitt sparande på olika former, köpa aktier, obligationer eller fondandelar som i sig själva representerar riskspridning och/eller sätta in en del på banken.

Företag kan gardera sig mot att växelkursen fluktuerar genom att ingå terminkontrakt, som anger när och till vilken kurs framtida intäkter

ska växlas till kronor. Det går också att köpa och sälja varor på termin, så att framtida kostnader och intäkter låses.

När det gäller mindre företag och enskilda hushåll är knappast värdepappersmarknaden ett alternativ till lånefinansiering. I stället tillhandahåller bankerna och försäkringsbolag tjänster till småföretag och hushåll. Banker är så kallade intermediärer som tar emot inlåning som är likvid och omvandlar den till långfristigare utlåning, så att spararnas krav på likviditet kan förenas med det investerande företags behov av långsiktighet.

Betalningsförmedlingen är ett område i snabb förändring. Mindre än 10 procent av alla betalningar i Sverige sker nu med sedlar och mynt. Resten sker genom gireringar i olika system. Ny teknik utvecklas som betalkort och elektroniska pengar, där betalning sker genom bokföring på olika konton, utan att några fysiska pengar är i omlopp.

Globalisering, i betydelsen frihet för finansiella transaktioner över landsgränserna, skapar förutsättningar för de finansiella systemen att bli effektivare i samtliga funktioner som nämnts här. Möjligheten att hitta högavkastande placeringar ökar, möjligheten att sprida riskerna ökar och en stor marknad ökar också likviditeten.

Det är av dessa anledningar som PPM och AP-fonderna placerar en del av våra pensionspengar utomlands. Genom att de svenska pensionsförvaltande institutionerna numera kan placera pengar i utländska aktier och obligationer minskar riskerna för våra framtida pensioner. Vi blir mindre beroende av att Sverige som nation blir ekonomiskt framgångsrikt genom att en del av våra pensionspengar placeras i andra länders aktier och obligationer. Men därigenom blir vi också delägare till det lätttröliga kapital, som genast flyr ett land som råkar i ekonomiska svårigheter.

DRABBAS FATTIGA LÄNDER AV GLOBALISERINGEN?

Globaliseringen måste när det gäller de fria kapitalrörelserna bedömas annorlunda för mindre utvecklade ekonomier. Det är också de fattiga ländernas utsatthet i en globaliserad värld som är föremål för proteströrelsernas aktiviteter. Befolkningen i fattiga länder, som exempelvis länderna i Sydostasien, är mer utsatta än befolkningen i utvecklade välfärdssamhällen.

Låt mig erinra om händelserna i Sydostasien 1997. Inhemska banker lånade ut pengar – ofta med statliga garantier – till långsiktiga projekt, som köpcentra, hotellkomplex, flygplatser, motorvägar med mera. Bankerna och företagen finansierade sig genom att ta upp korta lån på de internationella kapitalmarknaderna, som begärde lägre räntor än de inhemska.

Globalisering skapar förutsättningar för de finansiella systemen att bli effektivare.

Globaliseringen måste bedömas annorlunda när det gäller mindre utvecklade ekonomier.

När de utländska investerarna blev nervösa för möjligheterna att de som gjort investeringarna inte skulle klara räntorna så de upp de korta lånen, kapitalet flödade ut och bankerna hamnade i kris. Ingen ränta var hög nog att locka de utländska investerarna att ge nya lån. Valutareserverna sinade och valutakurserna sattes under press. Devalvering blev enda utvägen. Konkurer, bankkriser och massarbetslöshet blev följden. Internationella valutafonden, IMF, ryckte in och förelade länderna hårda villkor, som innefattade finanspolitiska åtstramningar, innan fonden beviljade finansiellt stöd. En stram penningpolitik skulle motverka en alltför kraftig depreciering av valutorna.

IMF har numera byggt ut sin analys av det finansiella systemet och utvecklat kravlistor baserade på denna analys.

Det stora flertalet medborgare, som inte hade något som helst att göra med de missgrepp som ledde fram till krisen, blev utblottade och hamnade i misär, genom att deras inkomster och besparingar förlorade i värde. Stora delar av den framväxande medelklassen i de värst drabbade länderna i Sydostasien blev utblottade. Åtstramningarna har i efterhand kritiserats, då det i Sydostasien ofta var fråga om länder som inte hade besvärande underskott i statsfinanserna eller hög inflation. IMF har medgett att kraven på åtstramning var alltför hårda och har numera byggt ut sin analys av det finansiella systemet och utvecklat kravlistor baserade på denna analys och inte som tidigare enbart på makroekonomiska bedömningar.

Uppgiften för internationella organisationer bör vara att finna regler och metoder att hantera felinvesteringar.

Uppgiften för BIS, IMF, Världsbanken och andra internationella organisationer bör vara att finna regler och metoder dels för att skydda oskyddiga människor från att bli utblottade, dels att lägga risken för felinvesteringar på dem som gör dessa investeringar. Som jag tidigare nämnde pågår för närvarande sådant arbete inom olika internationella organisationer. Det är fråga om regler för bankernas kapitaltäckning, men också om redovisning, revision, finansiell tillsyn, konkurslagstiftning och öppenhet i bedrivandet av penning- och finanspolitik. Syftet är bland annat att de som lånar ut pengarna i högre utsträckning än nu vid eventuella kriser ska tvingas bära kostnaderna för krislösningen, så att de blir försiktigare vid sina investeringsbeslut. Men det är också viktigt att de nämnda organisationerna och de låntagande länderna motverkar korruption och verkar för en öppen demokratisk kultur.

Ett förslag som framförts är att för stater i kris införa något som liknar konkursförfarande för privata företag.

Ett förslag som framförts av Anne Krueger, vicedirektör i IMF, är att för stater i kris införa något som liknar konkursförfarande för privata företag i ett land samt att en regerings internationella skuld amortering skulle kunna uppskjutas för viss tid medan omförhandlingar med landets fordringsägare genomförs. Det så kallade Chapter 11-institutet i den amerikanska konkurslagstiftningen skulle efterliknas internationellt, när regeringar skuldsätter länder. Detta institut skulle hindra okontrollerat kapital-

utflöde genom att tvinga fram "collective action" vid tendenser till problem och möjliggöra en rekonstruktion i ordnade former.⁶

Förslaget har vissa fördelar. Den *moral hazard* som följer av att Valutafonden bistår ett land i kris skulle minska. Långgivare måste nog tänka sig för innan de ger lån. Den som lånar ut pengar skulle också stå för risken och drabbas om en kris uppstår. Men i detta konstaterande ligger också en nackdel; det finns risk för att kapitalutbudet till fattiga utvecklingsländer skulle minska. Faktum är att Valutafonden på senare tid försökt få långgivarna att i större utsträckning än tidigare bära sina förluster, som exempelvis vid hjälpinsatserna för Brasilien och Ecuador. Den nya inställningen har redan reducerat kapitalflödet till utvecklingsländer.⁷

Det senaste årets globaliseringsdebatt har fokuserat på en helt annan fråga, nämligen på orättvisor i inkomstfördelningen i världen. Multinationella företag anses flytta sin produktion till de länder som kan erbjuda de lägsta produktionskostnaderna, har lägst krav på arbetsmiljö och minst omfattande regleringar. Problemen gäller då direktinvesteringar från rika länder i fattiga länder, varvid de fattiga länderna anses bli exploaterade av de utländska kapitalägarna.

När det gäller de mindre utvecklade länderna i världen har det emellertid visat sig att de länder som öppnat sig för konkurrens, för import och export samt för utländska direktinvesteringar har haft en betydligt bättre utveckling än de länder som slutit sig i så kallad importsubstitution, alltså de länder som själva försökt bygga upp industrier för alla sina behov. Den ekonomiska forskningen tyder på detta. Sydkorea, Singapore och numera Kina är exempel på mer eller mindre öppna ekonomier, som det nu går mycket bra för, medan Indien länge hade svag tillväxt, därför att landet slöt sig inom sina gränser. Länder som slutit sig inom sina gränser, Nigeria, Ukraina och Pakistan, stannar kvar i förnedrande fattigdom. Länder som tidigare varit utåtriktade med hög levnadsstandard, kan sjunka ner i kriser och elände. Argentina, tidigare ett av världens rikaste länder, som under Juan Perón på 1950-talet avskärmade sig från världsekonomin, är ett exempel.

Att delta i internationellt utbyte ger investeringar och tillgång till ny teknologi samt sprider kunskaper om affärliv och företagsledning. Rätt skött kan fattiga länder, som öppnar sig för omvärlden, uppnå snabbare tillväxt än de industrialiserade länderna genom det som ekonomerna kallar "catching up". Förr eller senare lyfts även de fattigaste länderna upp till högre levnadsstandard med jämnare inkomstfördelning inom länderna.

Det senaste årets globaliseringsdebatt har fokuserat på orättvisor i inkomstfördelningen i världen.

De länder som öppnat sig för utländska direktinvesteringar har haft en betydligt bättre utveckling än de länder som slutit sig i så kallad importsubstitution.

⁶ Se översikten i Melander (2002).

⁷ Se Cooper (2002), Soros (2002) och BIS (2002).

Öppenhet är kanske inte ett tillräckligt villkor för tillväxt, men det tycks vara en bidragande faktor, kanske ett nödvändigt villkor.

Effekten av finansiell avreglering är att tillväxten höjs.

Globaliseringen påskyndar omvandlingsprocesserna i en konkurrensutsatt marknadsekonomi, något som kan vändas till en fördel.

Ett exempel på en sådan utveckling är delar av Kina, efter det att landet orienterat sig utåt och liberaliserat sin ekonomi.⁸

Det finns inga entydiga bevis på att öppenhet för internationell handel ökar tillväxten och minskar fattigdomen i utvecklingsländerna. En sak är dock klar; det finns inga tecken på att ökad öppenhet skulle bromsa tillväxten. Samtidigt tycks det vara så att en uppsnabbning av tillväxten ofta varit förenad med liberalisering och att länderna vänt sig utåt i handelspolitiken. Men det är svårt att avgöra den kausala riktningen. Kanske är det ökad tillväxt som drar med sig ökad öppenhet, därför att liberalisering och ökad öppenhet lättare hanteras politiskt när landets resurser ökar. Öppenhet kanske inte är ett tillräckligt villkor för tillväxt, men det tycks vara en bidragande faktor, kanske ett nödvändigt villkor.⁹

I en studie av National Bureau undersökte man effekten av finansiell avreglering på den ekonomiska tillväxten. Studien omfattade 95 länder. Man fann att tillväxten under en femårsperiod höjts med i genomsnitt 1 procentenhet per år genom avreglering. Effekten framkommer främst genom att investeringskvoten höjs genom ökad tillgång på kapital.¹⁰

Men åtminstone övergångsvis kan fattigdomen förvärras hos delar av befolkningen i länder som öppnar sig för handel, därför att fattiga delar av befolkningen har litet skydd mot omstruktureringar och ekonomiska risker.¹¹ När det gäller direktinvesteringar i fattiga länder är det därför viktigt att de grundläggande politiska och ekonomiska institutionerna finns på plats, så att landet kan värja sig mot allinser mellan rika inhemska klickar och utländska storföretag. En grundläggande förutsättning är därvid att korruption bekämpas.

Några slutsatser

I en ekonomi med snabb tillväxt omvandlas ständigt produktionen av varor och tjänster. Kostnadsjakt pågår, omstruktureringar och nedläggningar äger rum, innovationer kommer och ny produktion startar. När, för att ta ett exempel, ett bankkontor drar mer kostnader än det bidrar till intäkterna läggs det ner och banktjänsterna får skötas på andra sätt, ibland till högre kostnader för kunderna men alltid till lägre kostnader för banken. Det är villkoren i en marknadsekonomi. Globaliseringen påskyndar processen genom att höja konkurrenstrycket. Nedläggningar kanske kommer snabbare än de annars skulle ha gjort. Men det hårdnande konkurrenstrycket ger oss andra tjänster. Vi kan till exempel sitta hemma vid

⁸ Se Hansson & Henrekson (1997).

⁹ Se McCulloch, Winters & Cicera (2001) som diskuterar forskningsresultaten på området.

¹⁰ Se Bekaert, Harvey & Lundblad (2001).

¹¹ Se Bourguignon (2002).

datorn och betala räkningar över Internet och göra överföringar mellan lönekonto och banklån. Och vi kan betala med kort. Bankkontoret blir mindre angeläget. Globaliseringen påskyndar processerna vid omvandlingen av produktions- och konsumtionsmönstren i en konkurrensutsatt marknadsekonomi. Den lär inte kunna undvikas och om vi sköter oss kan den vändas till vår fördel. Det har visat sig under de senaste åren.

Låt mig sluta med några funderingar. Jag har pekat på de fördelar vi får av de fria kapitalrörelserna men också på den instabilitet som har följt i avregleringarnas spår och på de kriser som inträffat sedan början av 1990-talet. Fria kapitalrörelser ställer höga krav på ländernas ekonomiska politik. Visar det sig att kriserna blir fler och djupare kan krav på en återgång till regleringar växa sig allt starkare. Krav finns redan och framförs i olika internationella fora. Historien visar att perioder av liberalisering har följts av regleringsperioder. Det är möjligt att de regelverk som de internationella organisationerna arbetar med kommer att stabilisera valuta- och finansmarknaderna men det är också möjligt att någon form av så kallad Tobin-skatt vinner politiskt stöd. Historien har inte tagit slut.

Fria kapitalrörelser ställer höga krav på ländernas ekonomiska politik; de ger fördelar men också instabilitet.